

อาสาฬหบูชา

วรรณดี สรรพจิต

คำว่า “อาสาฬหบูชา” อ่านว่า “อาสานหะบูชา” หรือ “อาสานสะหะบูชา” ก็ได้ คำเต็มเรียกว่า “อาสาฬหปุรณมีบูชา” คือการบูชาในวันเพ็ญเดือน ๘

สำหรับในปี ๒๕๖๓ นี้ วันอาสาฬหบูชาตรงกับวันที่ ๕ กรกฎาคม ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ถือว่าวันนี้เป็นวันที่พระพุทธเจ้าได้สอนมุนยง์เป็นครั้งแรก เรียกว่า “ปฐมเทศนา” ผู้ที่ได้ฟังคำสอนครั้งแรกคือนักบวช ๕ คน เรียกว่า “เบญจวัคคีย์” คือฤาษี ๕ ตน พระพุทธเจ้าเทศนาครั้งแรกที่ “ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน” แขวงเมืองพาราณสี ซึ่งอยู่ในแคว้นโกศล วันที่แสดงธรรมนั้นเป็นวันเพ็ญเดือน ๘ คือหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว ๒ เดือน นับถึงปีนี้ (๒๕๖๓) ปฐมเทศนาล่วงมาแล้ว ๒๖๐๘ ปีพอดี ป่าอิสิปตนมฤคทายวันซึ่งเป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนาสมัยนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของพวกนักบวช ฤาษีชีไพรทั้งหลาย รวมทั้งพวกสัตว์เนื้อทราย กวางด้วย เดิมนั้นเรียกว่า “สารนาถ” เพราะมาจากคำว่า “สารณคณาถ” หมายถึงเป็นที่พึ่งอาศัยของพวกกวาง อยู่ห่างจากเมืองพาราณสีไปทางเหนือ ๙ กม. รัฐบาลอินเดียยังเลี้ยงกวางไว้ที่สารนาถเพื่อเป็นนิมิตหมายแห่งชื่อสารนาถไว้ด้วย ส่วนเมืองพาราณสีบัดนี้มีชื่อใหม่เรียกเพี้ยนไปตามสำเนียงฝรั่งว่า “เบอนาเรส” อยู่ในรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย

ในโอกาสที่ “วันอาสาฬหบูชา” เวียนมาบรรจบ ณ วันที่ ๕ กรกฎาคม นี้ ก็ใครเล่าเรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสปฐมเทศนา เพื่อผู้รับฟังจะได้ใส่ใจไปสู่บรรยากาศครั้งพุทธกาลเมื่อก่อน พ.ศ. ๔๕ เป็นการเพิ่มศรัทธาปสาทะตามควรแก่สติปัญญา

ก่อนอื่นก็ขอเล่าเรื่องฤาษี ๕ ตน ซึ่งเรียกว่าเบญจวัคคีย์ที่พระพุทธเจ้าทรงเทศน์ให้ฟังเป็นพวกแรก ฤาษีทั้ง ๕ นี้เป็นนักบวชพวกหนึ่งในหลายจำพวกที่ได้รับทราบคำพยากรณ์ของ อสิตดาบส ว่า พระกুমารอันประสูติแต่พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา ถ้าออกบวชจักได้เป็นพระบรมศาสดาเอกของโลก

ภายหลังก็เป็นความจริง คือเจ้าชายสิทธัตถะได้ออกบวชเมื่อชนมายุ ๒๙ พรรษา บวชแล้วศึกษากับ “อาฬารดาบส” ได้ความรู้ ขำนาญการเข้าสมาบัติถึง ๗ ชั้น แต่ก็ไม่บรรลุโมกขธรรมแต่อย่างใด จึงลาจากสำนัก

อาหารดาบส มาศึกษาในสำนัก “อุททกดาบส” จนสามารถเข้าสมาบัติได้ถึง ๘ ชั้น มีความรู้เท่าเทียมอาจารย์ทุกประการ ก็ทรงเห็นว่ายังไม่ใช่หนทางตรัสรู้ จึงลาจากท่านอุททกดาบสทั้ง ๆ ที่ท่านขอให้อยู่เพื่อเป็นครูช่วยสอนคนอื่นต่อไปก็ไม่รับ

บำเพ็ญทุกกรกิริยา

เมื่อออกจากสำนักอุททกดาบส ก็มาพำนักที่ “อุรุเวลาเสนานิคม” พวกฤๅษีทั้ง ๕ ก็เข้าปรณิบัติดูแลโดยหวังว่าถ้าท่านตรัสรู้แล้ว จะได้สอนให้พวกเขาได้ด้วย เหตุที่พระสิทธัตถะโพธิสัตว์ยืดอกเอาอุรุเวลาเสนานิคมเป็นที่บำเพ็ญเพียร เพราะเห็นว่าเป็นที่เหมาะสม แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่สงบเงียบ ไม่ไกลบ้านเรือนมากนัก ตรงนี้ผมแต่งเป็นกลอนในเรื่องพุทธประวัติฉบับร้อยกรองว่า

.....	“เป็นดินแดนเปล่าเปลี่ยวหญ้าเขียวสด
มีแนวป่าใหญ่กว้างสล้างจด	น้ำใสสดสะอาดอันเบิกบานใจ
มีเรือนบ้านสถานใกล้สมหมายมั่น	มีเนรัญชรานที่ไหล
มีทำน้ำที่สงฆ์ไม่อยู่ไกล	สมพระทัยทุกอย่างในทางเรียน
จึงประทับยับยั้งตั้งประสงค์	เพื่อดำรงพรหมจรรย์ไม่หันเหียน
กระทำทุกกรกิริยาเพียร	พระชนม์เจียนวายวางลงกลางดิน

ในการทำทุกกรกิริยานั้นมีทุกขั้นตอน เพื่อหวังจะได้บรรลุธรรม เริ่มตั้งแต่กัดลิ้นตันเพดานปาก (กตพระดาลู) จนเหงื่อแตกออกท่วมตัวก็ไม่ได้ผล กลั้นลมหายใจ เข้า - ออก จนลมอุ้ออกทางรูหูแล้วก็ไม่ได้ผล ขึ้นสุดทำยอดอาหารจนร่างกายฝ่ายผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก หมดกำลังนอนสลบนิ่ง ก็ไม่ได้ผล ตอนสลบนี้เด็กเลี้ยงแกะมาพบ รีดนมแกะพุ่งเข้าปาก เพราะไม่กล้าแตะต้อง เนื่องจากเด็กเลี้ยงแกะเป็นคนวรรณะต่ำ แต่นักบวชเป็นคนวรรณะสูงกว่า

ในขณะที่ทำทุกกรกิริยาอยู่นั้น ฤๅษีทั้ง ๕ ตนก็คอยเฝ้าดูแล ปรณิบัติไม่ขาด โดยหวังว่า การทำวิธีนี้คงได้บรรลุโมกขธรรมแน่ๆ แต่ภายหลังพระโพธิสัตว์สิทธัตถะเห็นว่า การทรมานตนให้ลำบาก ถึงแม้ทำขั้นอุกฤษฏ์จนเกือบตายก็ไม่ได้ผลแน่ เพราะจิตมันฟุ้งซ่านเนื่องจากความลำบาก เปรียบเสมือนเอาไม้สดที่ชุ่มด้วยน้ำมาถูกันเพื่อให้ติดไฟ มันคงไม่เกิดแน่

ในทางตรงกันข้าม ถ้าจิตยังติดอยู่ในกาม ฝืนฝืนหาแต่ความสุขเกินไป ก็ไม่มีทางพบโมกขธรรม เปรียบเสมือนไม้สดแม้จะชุ่มด้วยยางห่างไกลน้ำ เอามาถูกันมันก็ยังไม่เกิดไฟเช่นกัน

แต่ถ้ากายใจวิไลแล้ว	ผุดผ่องแผ้วจากกามตามวิถี
บำเพ็ญเพียรเรียนมาด้วยบารมี	เหมาะสมที่ตรัสรู้เป็นครูคน
เหมือนไม้แห้งสนิทไม่ติดน้ำ	ได้ดังตามใจคิดประสิทธิผล
เมื่อขัดสีย่อมมีไฟดังใจตน	เป็นนุสนธิ์สืบขัดตามปัจจัยฯ

ในที่สุดท่านก็ยุติวิธีการทำทุกกรกิริยา หันมาเสวยพระกระยาหารตามเดิม ร่างกายก็ได้มีกำลังวังชา พอที่จะบำเพ็ญเพียรทางจิตต่อไป พวกเบญจวัคคีย์ ฤๅษีทั้ง ๕ เข้าใจว่า พระสิทธัตถะหมดความเพียรที่จะแสวงหาโมกขธรรมแล้ว จึงละทิ้งท่าน ชวนกันไปอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีตั้งแต่บัดนั้น

ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระสิทธัตถะโพธิสัตว์ ครั้นได้อยู่แต่ผู้เดียว ไม่มีเสียงใดๆ มารบกวน ก็ตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าไม่บรรลุโมกขธรรมใดๆ แล้วจะไม่ลุกจากที่นั่งเป็นอันขาด จึงถือการนั่งเข้าสมาธิเป็นหลัก เอาจิตพิจารณาทบทวนตั้งแต่หนหลัง เมื่อครั้งยังอยู่ในวัง ได้รับการบำรุงบำเรอด้วยเบญจกามคุณนานาชนิด จนเบื่อหน่ายได้ออกบวช บำเพ็ญเพียรเรียนทำทุกกรกิริยา แม้ถึงขั้นอุกฤษฏ์ปานนั้นก็ยังไม่บรรลุโมกขธรรม เห็นตนเองนั่งอยู่ภายใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งเนรัญชราณที่ และแล้วในที่สุด ในคืนวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือนหก คือเดือนวิสาขะ ท่านก็ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ ในขณะที่พระชนมายุได้ ๓๕ ปี ชาวพุทธถือเอาวันนี้เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่จะต้องกระทำกรรมบูชาทุกวันเพ็ญเดือน ๖ ผมได้แยกพูดเรื่อง “วิสาขบูชา” เป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

แต่ในเรื่องที่กล่าวถึงนี้เป็นวันเพ็ญเดือน ๘ เรียกว่า “วันอาสาฬหบูชา” จำเป็นต้องโยงเรื่องการตรัสรู้ในวันวิสาขะมาเล่า เพื่อความเข้าใจโดยสมบูรณ์ ถ้ามีคนถามว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร หากตอบว่าตรัสรู้ริยสัจสี่ตามที่ตอบๆ กันมาก็ถูกต้อง แต่เป็นการตอบสั้นๆ ความจริงแล้ว พระพุทธเจ้าได้ใช้จิตพิจารณาในความเป็นไปของธรรมชาติ พบสัจจะ คือความจริงเป็นขั้นเป็นตอน ตามลำดับดังนี้

ขั้นที่หนึ่ง ในความเงียบสงบ ท่านเข้าสมาธิจิตไปในฌานทั้ง ๔ ก็พบความจริงว่า ชีวิตทั้งหลายประกอบด้วยกองต่างๆ ๕ กอง คือกองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร และกองวิญญาณ

ที่ได้ชื่อว่า “รูป” เพราะแตกสลายได้

ที่ได้ชื่อว่า “เวทนา” เพราะรู้สึกในสุขทุกข์

ที่ได้ชื่อว่า “สัญญา” เพราะจำได้ หมายถึง

ที่ได้ชื่อว่า “สังขาร” เพราะปรุงแต่งได้

ที่ได้ชื่อว่า “วิญญาณ” เพราะมีอารมณ์รู้ในรสเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม

ห้ากองที่ประมวลเกิดขึ้นเป็นคนนี่เรียกว่า “เบญจขันธ์” หรือขันธ์ ๕ การที่ท่านได้รู้ละเอียดในขันธ์ ๕ นี้ เรียกว่า “ระลึกชาติ” คือรู้เรื่องการเกิดขึ้นได้ เรียกตามภาษาพระว่า “บุพเพนิวาสานุสติญาณ” คือการรู้การเกิดขึ้นในกาลก่อนๆ ได้ นั่นคือการเกิดขึ้นของขันธ์ทั้ง ๕

ขั้นที่สอง ท่านพิจารณาก้าวขึ้นไปตามลำดับก็พบว่า เบญจขันธ์ที่เห็นในลำดับแรกนั้น มีปัจจัย คือมีตัวเหตุให้เกิด ให้ตั้งอยู่แล้วก็ให้ดับได้ ปัจจัยที่เป็นตัวเหตุให้ขันธ์เกิด - ดับนี้คือ “กรรม” การกระทำของคนๆ หนึ่งไม่ว่าดีหรือชั่ว จะเป็นผลเป็นปัจจัยให้เกิดกอง ๕ กอง แล้วสมมติชื่อว่า คน สัตว์ และกองทั้ง ๕ ดังกล่าวนี้นี้ก็ได้รับผลจากการกระทำของคนๆ นั้นทั้งสิ้น การรู้ในขั้นนี้เรียกว่า “ทิพพจักขุ” คือเห็นในการเกิด - การตายของสัตว์ทั้งหลาย อันเนื่องมาแต่กรรมของตน การรู้ได้ถึงขั้นนี้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ก็หมดความโง่ ความสงสัย

ขั้นที่สาม เป็นการรู้ก้าวขึ้นมาเป็นขั้นสูงสุด คือขณะที่ท่านนั่งอยู่นั้น ท่านรู้ว่าการเกิดขึ้นและดับลงของเบญจขันธ์ด้วยแรงกรรมดี กรรมชั่วที่กล่าวมาแล้ว มันเป็นเหตุ - เป็นผลต่อเนื่องกันเป็นสายโซ่ เป็นวัฏจักรคือเป็นวงกลม ไม่มีการขาดตอน เช่นเมื่อมีชาติคือการเกิด ก็จะเป็นปัจจัยให้มีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น ลักษณะปัจจัยซึ่งเป็นเหตุให้เกิดผลต่อเนื่องกันอย่างนี้เป็น “ปัจจุสมุปบาท” ภาษาพระเรียกว่า “อาสวักขยญาณ” คือการรู้การเกิด-ดับ ของสัตว์ทั้งหลาย

โดยสรุปในวันเพ็ญเดือน ๖ ท่านได้ค้นพบความจริงอันยิ่งใหญ่ เป็นความรู้ที่ไม่มีใครรู้มาก่อน และเป็นการค้นพบตามลำดับคือ

“บุพเพนิวาสานุสติญาณ” เป็นลำดับแรก คือ “ระลึกชาติได้” รู้เรื่องการเกิดของเบญจขันธ์

“ทิพพจักขุญาณ” เป็นลำดับที่สองคือ “รู้เหตุที่เกิดขึ้น - ดับ” อันเนื่องมาแต่กรรม

“อาสวักขยญาณ” เป็นลำดับที่สาม “รู้ความต่อเนื่องของการเกิด - การตายที่วนเวียนในวัฏสงสาร อันมีกรรมเป็นปัจจัย”

ท่านพิจารณาขั้นสูงขึ้นมาอีกก็พบว่า แม้จะรู้เรื่องที่เกิดแล้วทั้ง ๓ ขั้น ถ้ายังไม่สามารถสลัดจิตออกจากห่วงวัฏฏะได้ ก็ยังติดอยู่ในวัฏสงสารที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้น แต่ถ้าหลุดจากบ่วงนี้ได้ ก็ถือว่าเป็นพระอรหันต์ โดยเหตุที่ท่านเป็นผู้รู้เอง ค้นพบเอง และสลัดบ่วงได้ทั้งหมด จึงได้ชื่อว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”

วิธีสลัดออกจากบ่วงวัฏสงสาร ซึ่งเป็นหนทางไปสู่ความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ท่านพบความจริง ๔ ประการซึ่งประเสริฐสุด และท่านนำเอามาถือปฏิบัติ จึงหมดจดจากกิเลสทั้งหลาย ทางอันประเสริฐที่ค้นพบนี้เรียกว่า “อริยสัจ ๔” อันได้แก่

๑. ทุกข์ เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้ คือต้องรู้ในความจริงว่าทุกข์คืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ดับได้อย่างไร ท่านรู้หมดแล้ว

๒. สมุทัย คือความอยาก ทั้งอยากได้ อยากเป็นและไม่อยากเป็น เป็นสิ่งที่ต้องละ ท่านละได้หมดแล้ว

๓. นิโรธ คือการเข้าไปดับความอยาก ท่านดับได้แล้ว

๔. มรรค คือวิถีทาง ๘ ประการอันได้แก่ สมมาทิฏฐิ, สมมาสังกปโป, สมมาวาจา, สมมากัมมมนโต, สมมาอาชีโว, สมมาวายาโม, สมมาสติ, สมมาสมาธิ มรรคองค์ ๘ นี้จะนำไปสู่ความดับได้ ท่านเดินตามทางนี้และดับได้แล้ว จึงได้นามว่า “พุทธ” คือผู้รู้หรืออริยสัจธรรม ๔ ประการ

พระพุทธเจ้าได้ทรงรำลึกนึกถึงความละเอียดของความรู้ที่ท่านได้ค้นพบในคืนวันเพ็ญวิสาขะว่า โอหนอ! มันช่างละเอียดลึกซึ้งเกินกว่าปัญญามนุษย์ผู้ถูกรอบงำด้วยกิเลสจะมองเห็น จะเข้าใจได้ ครั้งแรกก็เกิดท้อพระทัย ไม่อยากจะสอนใคร แต่มาพบทวนอีกทีก็เห็นว่า

“ศรัทธา วิริยะและสติ

ของมวลสัตว์ต่างกันตามขั้นมี

พวกกิเลสเบาบางห่างไกลบาป

พวกกิเลสหนาแน่นแผ่นกมล

สมาธิ ปัญญา ในราศี

บ้างพวกดีบ้างชั่วในตัวตน

ไม่หยิ่งเหาบสอนง่ายคงได้ผล

ย่อมไม่สนใจตั้งจะฟังธรรม”

หลังจากเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ สัปดาห์แล้ว ก็รำลึกนึกถึงอาจารย์ ๒ คนที่เคยสอนมา คืออาฬารดาบส อุทกดาบส ถ้าได้สอน ๒ ท่านนี้ คงรู้ตามได้ เพราะกิเลสถูกขุดด้วยตะบะที่ป้อนมาด้วยสมาธิเบาบางลงแล้ว แต่ปรากฏว่าอาจารย์ ๒ คนได้ล้มหายตายไปเสียนานแล้ว ท่านจึงนึกถึงเบญจวัคคีย์ฤาษี ๕ คนที่เคยปรณนัตถิพัฒน์มาก่อน สืบได้ความว่า ท่านก้อยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ท่านจึงได้เดินทางออกจากตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ตรงไปยังเมืองพาราณสี เพื่อจะสอนธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ และนี่คือที่มาของ “วันอาสาฬหบูชา” ที่ชาวพุทธกระทำมหกรรมบูชาพุทธรอบปี

ปฐมเทศนา

ระหว่างทางพบอาชีวกชื่อ “อุปกะ” เห็นพระพุทธานั่งมีลักษณะสง่างาม มีฉวีวรรณผุดผ่องดังทองคำ

“จึงทูลถามว่ามาแต่ไหน	ได้ผู้ใดเป็นครูอยู่ศึกษา
พุทธร่องค์ทรงตรัสวิชันนา	เป็นมหาสยัมภูเราเฝ้าเอง
อาชีวกไม่เชื่อเหลือวิสัย	จึงหลีกไปพันผูกถูกโสมงแสง
แถบลิ้นหลอกหลีกไปไม่ยำเียง	ความกลัวเกรงหมดสิ้นไม่ยินดี

ส่วนพระพุทธานั่งก็มุ่งตรงไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน คำว่าป่า “อิสิปตน” แปลว่า เป็นที่อยู่ของฤาษี “มฤคทายวัน” แปลว่า เป็นที่พื้แห่งเนื้อและกวาง เดียวนี้เรียกว่า “สารนาถ” เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพาราณสี อยู่ในรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย สารนาถอยู่ห่างจากเมืองพาราณสีประมาณ ๑๐ กม. ในครั้งพุทธานั่งอยู่ในแคว้นโกศล

พระพุทธานั่งได้เสด็จจากอุรุเวลาเสนานิคมเดินทางไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ระยะทางประมาณ ๒๖๐ กม. ใช้เวลาเดินทาง ๑๑ วันก็ได้พบกับปัญจวัคคีย์ ท่านตรัสบอกว่า ตัวท่านได้พบสัจธรรมอันประเสริฐแล้ว ขอให้ตั้งใจฟัง ครั้งแรกพวกปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อด้วยเหตุว่า แม้พระองค์กระทำทุกกริยาขึ้นอุกฤษฏ์แล้วยังไม่บรรลุผล แล้วหันมาเสวยพระกระยาหารอย่างเดิม ที่ไหนจะบรรลุโมกขธรรมได้ แต่พระพุทธานั่งได้ตรัสย้ำสองหน - สามหนว่า พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว คำเช่นนี้ไม่เคยตรัสกับปัญจวัคคีย์มาก่อนเลย

ในที่สุด ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ก็นั่งล้อมพระพุทธานั่งบรรลือกลองธรรมให้ฟังเป็นครั้งแรกที่เรียกว่า “ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร” ในวันเพ็ญเดือนแรม ซึ่งเป็นพระสูตรที่มีความหมายว่า “ยังจักรคือธรรมะให้เป็นไปในโลก” เป็นกถาสถาปนา ให้หมุนไปเป็นปฐมเทศนา กถาสถาปนาดังกล่าวนี้ รัฐบาลอินเดียถือเป็นตราแผ่นดินมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนไทยเราเอาครุฑเป็นตราแผ่นดิน จึงเป็นเรื่องน่าแปลกที่ว่า คนนับถือเทวดาเอากงล้อธรรมในพุทธศาสนาเป็นเครื่องหมาย ส่วนคนที่นับถือพุทธ กลับเอาสัญลักษณ์ของศาสนาฮินดู คือครุฑเป็นเครื่องหมายแห่งเทวดา

พวกฤาษีชีไพรที่ออกบวชสมัยพุทธานั่งนั้นแบ่งได้เป็น ๒ พวก พวกหนึ่งบำเพ็ญตบะกล้า ทรมาณร่างกาย เช่นยืนขาเดียว อ้าปากกินแต่ลม บางพวกกินแต่มูลโคมูลควาย บางพวกเอาหัวมุดลงดินดินขึ้นฟ้า อีกพวกหนึ่งบำเพ็ญตนเต็มไปด้วยกามบำเรอนาณานิคม ทั้งสองพวกนี้หวังจะบรรลุโมกขธรรมทั้งนั้น

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธานั่งเมื่อเริ่มจะแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ จึงขึ้นต้นด้วยคำว่า

“เทวเม ภิกขเว อนฺตา ปพฺพชิตน น เสวิตพฺพา”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางสุดโต่ง ๒ ทาง บรรพชิตไม่พึงเสพ คือกามสุขขัลลิกานุโยค มีความพัวพันด้วยกามเป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของคนกิเลสหนา ไม่มีประโยชน์ กับอีกทางที่เรียกว่า “อัตตกิลมณานุโยค” คือวิธีทรมานตนให้ลำบาก ทำให้เกิดทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อละกิเลส ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์

“ทางเดียวเท่านั้นที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญายังยิ่ง ได้ปฏิบัติแล้ว ได้เข้าไปสงบแล้ว ทางนั้นคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วยความเห็นชอบ ๑ ดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ความเพียรชอบ ๑ ความระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจดีชอบ ๑”

โดยสรุปในปฐมเทศนาขั้นแรกท่านชี้ทางที่ควรเสวก่อน คือให้ไปทางสายกลาง อย่าไปทางซ้ายหรือขวา เพราะสุดโต่ง ไม่มีวันได้พบกับสัจธรรม

เมื่อขึ้นทางแล้ว ท่านก็ยกความจริง ๔ ประการมาวางให้ปัญจวัคคีย์เห็นชัดๆ ว่า สรรพสัตว์ทุกชีวิตเกิดมาแล้ว ต้องพบกับมันแน่ๆ และมีหนทางดับได้ด้วยมรรคมืองค์ ๘ แต่ไม่มีใครรู้มาก่อนนั่นคือ

๑. ความทุกข์
๒. เหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด
๓. ความเข้าไปดับซึ่งทุกข์
๔. หนทางที่จะเข้าถึงความดับทุกข์

ท่านบอกปัญจวัคคีย์ว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ ท่านรู้แล้ว เหตุที่ทำให้ความทุกข์มันเกิดคือสมุทัย เป็นสิ่งที่ควรละ ท่านละได้แล้ว การเข้าไปดับทุกข์ที่เรียกว่า “นิโรธ” ท่านดับสิ้นในความกำหนด โดยการสละ ปล่อยวาง ไม่พัวพันไม่เหลือติดทำให้เกิดอีก ท่านดับได้แล้ว และหนทางที่จะเข้าถึงความดับทุกข์ คือ “มรรคมืองค์ ๘” ให้ไปปราศจากข้าศึกคือกิเลส นั้นท่านปฏิบัติได้แล้ว

อริยสัจ ๔ ประการที่ท่านรู้ตามลำดับ เป็นความรู้ชัดที่เรียกว่า จักขุ ญาณ ปัญญา วิชา แสงสว่าง ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่เคยมีมาก่อน ไม่เคยได้ฟังที่ไหนมาก่อน เป็นความรู้ด้วยพระองค์เอง

พอท่านตรัสมาถึงตอนนี้ โกลัญญะ ซึ่งเป็น ๑ ใน ๕ ของปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอันเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้นก็มีการดับไปเป็นธรรมดา” พระพุทธเจ้าก็ตรัสรับรองว่า “โกลัญญะ ได้รู้แล้วหนอ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงได้ชื่อว่า “อัญญาโกลัญญะ”

มาถึงตอนนี้ บรรดาพวกเทวดาทั้งหลายตั้งแต่ชั้นต่ำสุด คือภุมเทวดาก็ทำเสียงบันลือกันว่า นั่น จักรคือธรรมอันพระผู้มีพระภาคให้เป็นไปแล้วที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เสียงลือลั่นของเหล่าภุมเทวดา ได้ยินไปถึงเทวดาชั้นจาตุมหาราช ก็ส่งเสียงต่อๆ กันไปจนถึงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ก็ยังเสียงให้บันลือลั่นไปถึงพรหมปริสัชชา และรับทอดเทิดต่อไปจนถึงชั้นพรหมอกนิฏฐา ทัวทั้งหมื่นโลกธาตุก็ลือลั่นไปด้วยเสียงดังกล่าว นั่นคือ ธรรมจักรอันพระผู้มีพระภาคให้เกิดขึ้นแล้วที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ในตอนอันเป็นที่สุดแห่งปฐมเทศนา พระพุทธเจ้าเปล่งพระวาจาว่า

“อญญาสิ วตโภ โกลัญญโณ

อญญาสิ วตโภ โกลัญญโณ”

แปลว่า “โกลัญญะรู้แล้ว โกลัญญะรู้แล้ว” พระโกลัญญะจึงได้ชื่อว่า “อัญญาโกลัญญะ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าได้สอนเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งมีมาในอนัตตลักขณสูตร เบญจวัคคีย์ก็ได้บรรลุอรหัตต์ ขอบวชเป็นสาวก พระพุทธเจ้าก็ทรงบวชให้ด้วยตนเอง โดยกล่าวเป็นพุทธวาจาว่า

“สุวากุขาโต ธมฺโม พรหมจริยํ จรณ สมฺมาทุกฺขนตฺตกิริยา”

“ธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้ว ท่านทั้งหลายจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ”

วิธีการดังกล่าว เป็นการให้สาวกประพฤติเป็นภิกษุนี้เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา”

ในการแสดงปฐมเทศนาครั้งนั้น ชาวพุทธถือว่าเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนา จึงเรียกว่า “วันอาสาฬหบูชา” คือเป็นวันที่กระทำการบูชา รำลึกนึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า วันอาสาฬหบูชาในแต่ละปีไม่ตรงกัน เพราะยึดเอาวันเพ็ญเดือนแปดตามจันทรคติเป็นสำคัญ อย่างเมื่อปี ๒๕๕๑ วันอาสาฬหบูชาตรงกับวันที่ ๑๗ กรกฎาคม แต่ในปี ๒๕๕๒

ตรงกับวันที่ ๗ กรกฎาคม ส่วนในปี ๒๕๕๓ ตรงกับวันที่ ๒๖ กรกฎาคม เฉพาะในปี ๒๕๕๕ ปีนี้มีเดือนแปดสองหน วันอาสาฬหบูชาจึงได้ยึดมาครบกำหนดในวันที่ ๒ สิงหาคม ซึ่งเป็นเดือนแปดที่สองของปีนี้ สำหรับในปี ๒๕๕๖ วันอาสาฬหบูชาตรงกับวันที่ ๒๒ กรกฎาคม

ประเทศไทยนั้น เดิมทีเดียวไม่มีพิธีบูชาในวันอาสาฬหะ จนกระทั่งปี ๒๕๐๑ คณะสังฆมนตรีได้มีมติประกาศ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๑ ให้มีการบูชาในวันอาสาฬหะ ตามคำแนะนำของพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) และต่อมาในปี ๒๕๐๕ คณะรัฐมนตรีได้กำหนดให้เป็นวันหยุดราชการในวันอาสาฬหบูชาเพิ่มอีก ๑ วัน

จากชื่ออสิปตนมฤคทายวัน มาเป็นชื่อสารนาถ

เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้สัมผัสกับ “สารนาถ” สถานที่แสดงปฐมเทศนา ซึ่งเป็นสถานที่แห่งหนึ่งในสี่แห่งที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าพุทธศาสนิกชนควรไปดูเพื่อให้เกิดความสังเวช นั้น ประวัติความเป็นมาถือว่า เดิมก็คือป่าอสิปตนมฤคทายวันนั่นเอง เมื่อพระพุทธเจ้าได้แสดงปฐมเทศนาแล้วก็ได้จำพรรษาแรกที่นี้ และในระหว่างพรรษานอกจากบวชให้ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ โดยวิธี “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” แล้ว ยังได้บวชให้ พระยส กับเพื่อนอีก ๕๔ ท่าน จึงทำให้เกิดมีพระอรหันต์ในระหว่างพรรษานั้นถึง ๖๑ องค์ รวมทั้งพระพุทธเจ้า เมื่อออกพรรษาแล้วท่านได้ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนายังดินแดนต่างๆ สารนาถก็กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๙๕ พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จมาที่สารนาถ เข้าอุปถัมภ์ในการบูรณะและก่อสร้างศาสนสถานครั้งใหญ่ สร้างเสาศินสูง ๗๐ ฟุต แกะสลักหัวสิงห์สี่หัววางบนเสานี้ และได้หัวสิงห์จารึกด้วยอักษรเทวนาครีด้วยถ้อยคำว่า “สตฺย เมว ชยเต” แปลว่า “ความจริงชนะทุกสิ่ง”

สารนาถได้เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงสมัยราชวงศ์คุปตะ กระทั่งถึงปี ๑๒๘๐ พระถังซำจั๋งได้เดินทางจากประเทศจีนจาริกมาที่นี้ ได้บันทึกไว้ว่าได้พบสังฆารามใหญ่โต มีพระมากถึง ๑,๕๐๐ รูป มีเสาศินของพระเจ้าอโศกตั้งอยู่สูงถึง ๗๐ ฟุต

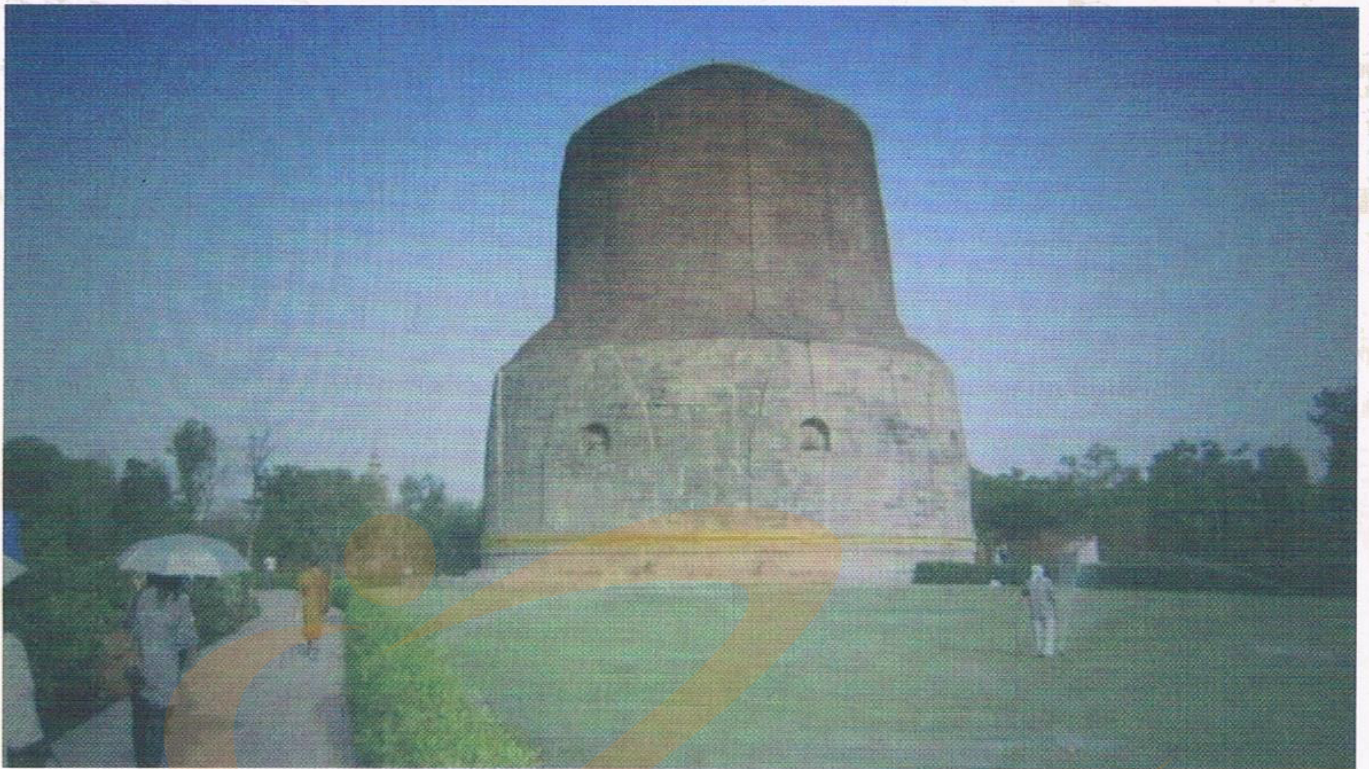
สารนาถได้เจริญและเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาติดต่อกันมาพันกว่าปี แต่พอถึง พ.ศ. ๑๗๓๗ กองทัพมุสลิมเตอร์กุกเข้ามาทำลายพุทธวิหารในสารนาถหมดสิ้น และสารนาถก็ถูกทิ้งร้างไว้นานถึง ๗๐๐ ปี ชาวบ้านได้มารื้ออิฐจากสารนาถไปก่อสร้างอาคารเป็นระยะ โดยเฉพาะเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๙๗ ราชาชเตสิงห์แห่งเมืองพาราณสี ได้สั่งให้ขุด สิงห์ ผู้เป็นอำมาตย์พาคนไปรื้ออิฐเก่าจากสารนาถเพื่อนำไปสร้างตลาดในเมืองปัจจุบันตลาดนี้เรียกว่า “ชคันคุนซ์” ในการรื้ออิฐที่ “มหาธรรมราชาธิราช” ซึ่งสร้างโดยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้พบผอบศิลาเขียว ๒ ชั้น ชั้นในมีขี้เถ้าและอิฐ ๓ ชั้น เชื่อว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่พระเจ้าอโศกบรรจุไว้ แต่ขุด สิงห์ อำมาตย์แห่งเมืองพาราณสีได้นำไปลอยทิ้งในแม่น้ำคงคา โดยเชื่อว่าผู้ตายจะได้ไปสวรรค์ตามคติฮินดู

ต่อมาเมื่ออังกฤษเข้ายึดครองอินเดียในปี ๒๔๒๐ รัฐบาลอังกฤษได้ตั้งเจ้าหน้าที่ขุดค้นสารนาถอย่างถูกต้องตามหลักโบราณคดี ซึ่งนำโดยเซอร์ คันทิง แอมก็ได้ประวัติเกี่ยวกับสารนาถอีกมากมาย

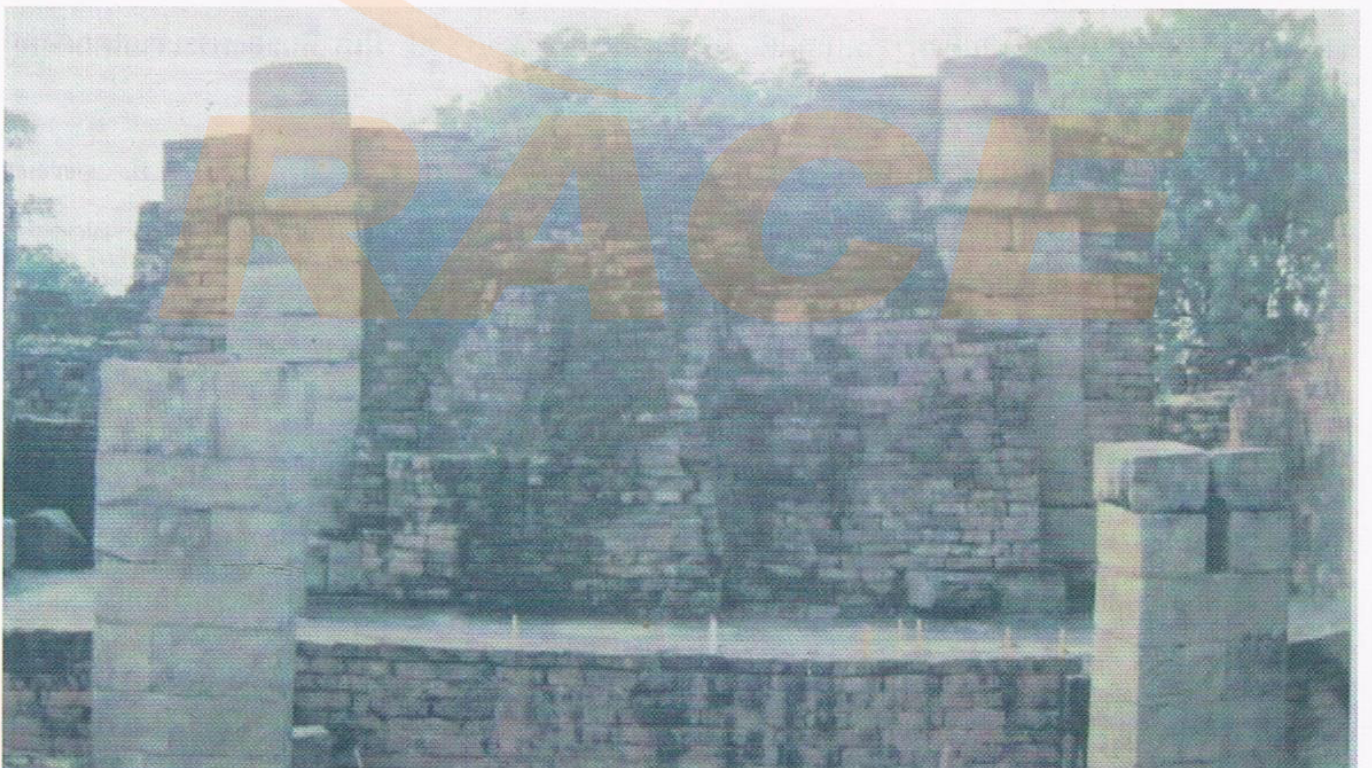
ภายหลังนี้ต่อมา อนาคตริกรรมปาละ ชาวศรีลังกา ได้เข้าบูรณสารนาถให้เป็นศูนย์รวมจิตใจชาวพุทธ โดยซื้อที่ดินเพื่อสร้าง วัด ภูฏี วิหารขึ้นมาใหม่ จึงถือเป็นวัดแรกในสารนาถที่เกิดขึ้นมาใหม่หลังจากถูกทำลายไปหมดสิ้น ต่อมารัฐบาลอินเดียก็ได้เข้าบูรณะ ทำให้สารนาถกลายเป็นศูนย์แสวงบุญของชาวพุทธมาจนถึงปัจจุบัน

ศาสนสถานที่สำคัญในสารนาถ มีดังนี้

๑. ธรรมเมกสถูป ที่ๆ พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์

๒. ธรรมราชิกสถูป ที่ๆ ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรแก่ปัญจวัคคีย์

ที่ตรงนี้พระพุทธเจ้าทรงประกาศพรหมจรรย์และสั่งพระสาวก ๖๐ องค์ไปประกาศพระศาสนา

๓. ยสสถูป ที่ๆ พบ ยสะ

ภาพข้างบนนี้เป็นที่ๆ พระพุทธเจ้าโปรดยสะกุลบุตร ที่เดียวกับที่ทรงเข้านิโรธสมาบัติ

๔. พระมูลคันธกุฎี ที่ประทับ

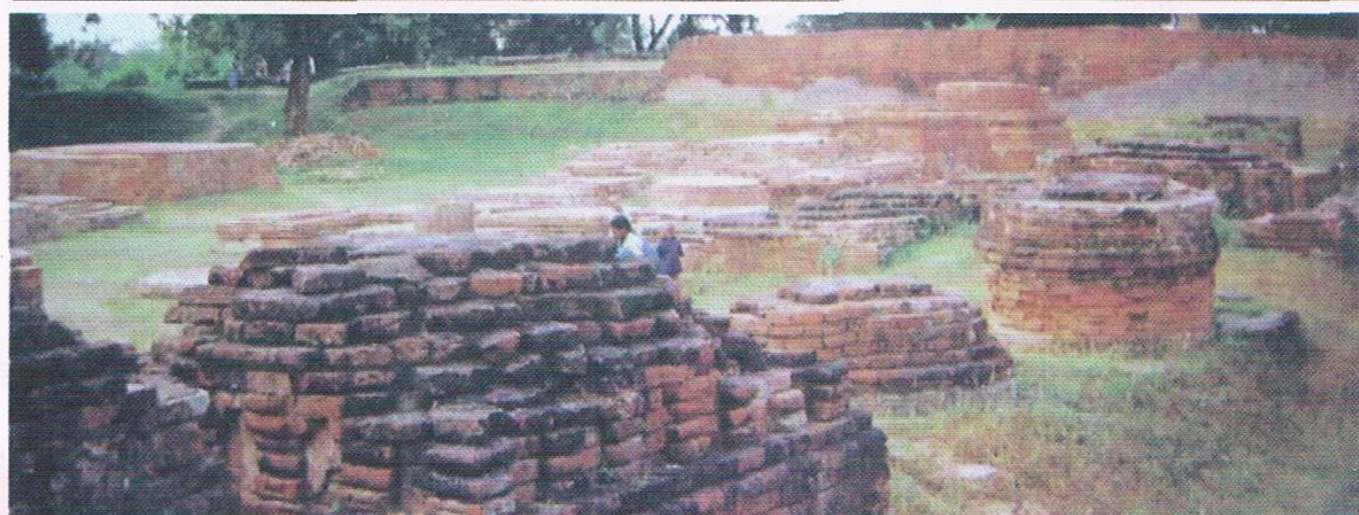
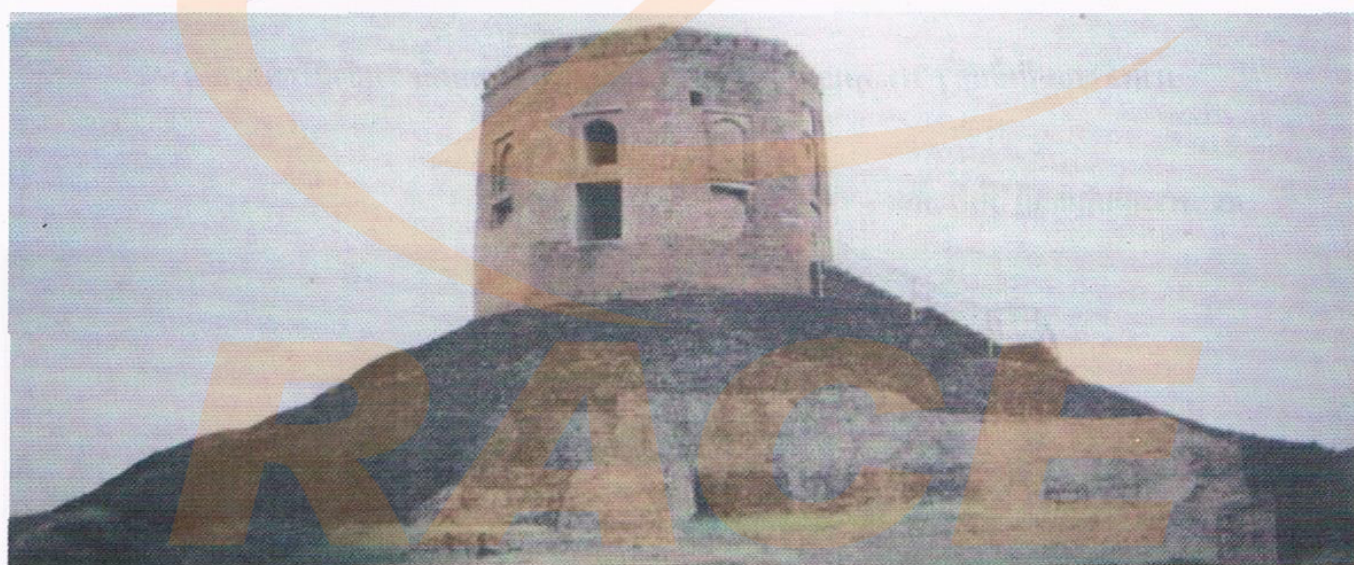
มูลคันธกุฎีวิหารท่านอนาคาริก อัมมपालะเป็นผู้สร้างขึ้นใหม่

๕. ซากเสานหินโอศก ซึ่งหักเป็นห้าท่อน

๖. พิพิธภัณฑ์สารนาถ เป็นที่เก็บหัวสิงห์ที่เหลืรอดจากการทำลายของกองทัพมุสลิม

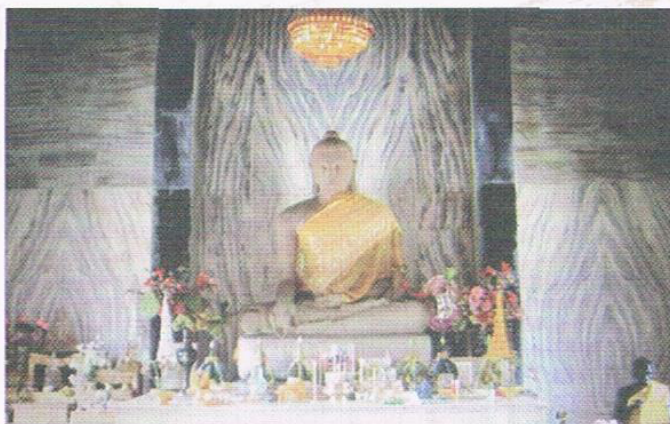
๗. เจาขันทีสถูป เป็นที่ที่พระพุทธเจ้าพบปัญจวัคคีย์ในครั้งแรก สร้างโดยพระเจ้าอโศกมหาราช ตั้งอยู่ห่างจากธรรมเมกสถูปประมาณ ๑ กม.

สังฆารามในบริเวณธัมมราชิกสถูป

วัดไทยที่สารนาถ

พระพุทธรูปภายในวัดไทย

กิจของชาวพุทธที่พึงกระทำในวันอาสาฬหบูชา

- ทำบุญตักบาตรตอนเช้า รับศีล ฟังธรรม เวียนเทียนในตอนค่ำ

- สวดมนต์ เริ่มแต่

๑. บูชาพระรัตนไตร

๒. นมัสการพระพุทธเจ้า สวดบทสวดดีพระพุทธ

๓. นมัสการพระธรรม สวดบทสวดดีพระธรรม

๔. นมัสการพระสงฆ์ สวดบทสวดดีพระสงฆ์

ก็ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านผู้อ่านด้วยความพิจารณาทั้งหลาย สำหรับในส่วนที่เป็นบทกลอนนั้นผมแต่งเสริมเข้ามาเพื่อให้เข้ากับเรื่องและเหตุการณ์นั้น เรื่องที่เล่ามาทั้งหมดได้มาจากหนังสือพุทธประวัติ

RACE

๖